

การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยในประเทศไทย: บทวิเคราะห์ผ่านกรอบ โครงสร้างและตัวแสดงทางการเมือง*

DEMOCRATIC TRANSITION IN THAILAND: AN ANALYSIS THROUGH POLITICAL STRUCTURES AND ACTORS

สุพัตรา สันติรุ่งโรจน์¹, กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์² และ ณัฐฐา แจ่มอักษร³

Supattra Santirungroj¹, Kanjira Wijitwatcharak² and Nuttha Jangaksorn³

¹⁻³มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

¹⁻³Mahamakut Buddhist University, Thailand

Corresponding Author's Email: Supattra.san@mbu.ac.th

วันที่รับบทความ : 21 กรกฎาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 3 สิงหาคม 2568; วันตอบรับบทความ : 5 สิงหาคม 2568

Received 21 July 2025; Revised 3 August 2025; Accepted 5 August 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยของประเทศไทย โดยใช้กรอบแนวคิดเชิงโครงสร้างและตัวแสดงทางการเมือง เพื่ออธิบายพลวัตของอำนาจ การต่อรอง และข้อจำกัดในการพัฒนาประชาธิปไตยในบริบทไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน การศึกษาพบว่า แม้มีความพยายามจากตัวแสดงบางกลุ่มในการปฏิรูประบบการเมือง แต่โครงสร้างทางอำนาจดั้งเดิม อาทิ กองทัพ ระบบราชการ องค์กรอิสระ และทุนผูกขาด ยังคงมีอิทธิพลสูง และสามารถจำกัดหรือควบคุมความเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยของไทยมีลักษณะไม่สมบูรณ์ และดำรงอยู่ในรูปแบบของระบอบประชาธิปไตยแบบไฮบริด บทความจึงเสนอแนวทางเชิงนโยบายในการปฏิรูปโครงสร้าง

Citation:

* สุพัตรา สันติรุ่งโรจน์, กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ และ ณัฐฐา แจ่มอักษร. (2568). การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยในประเทศไทย: บทวิเคราะห์ผ่านกรอบโครงสร้างและตัวแสดงทางการเมือง. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(4), 443-460.

Supattra Santirungroj, Kanjira Wijitwatcharak and Nuttha Jangaksorn. (2025). Democratic Transition In Thailand: An Analysis Through Political Structures And Actors. Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(4), 443-460.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

อำนาจ เสริมสร้างพรรคการเมือง และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการเมือง เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยไทยให้ยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: ประชาธิปไตยไทย, โครงสร้างทางการเมือง, ตัวแสดง, กองทัพ, ระบอบไฮบริด

Abstract

This article analyzes Thailand's democratic transition through the framework of political structures and actors. It explores the dynamic interaction between institutional power and the agency of political groups in shaping, obstructing, or redirecting democratization efforts from 1932 to the present. The study finds that despite repeated attempts by political actors such as political parties and civil movements to reform the system, entrenched structures including the military, bureaucracy, independent agencies, and economic monopolies continue to dominate and constrain democratic processes. Consequently, Thailand's democracy remains unconsolidated and functions under a hybrid regime. The article concludes with policy recommendations to reduce military influence, strengthen political parties, enhance institutional accountability, and expand participatory space especially for youth in order to foster long-term democratic sustainability.

Keywords: Thai democracy, Political structure, Actors, military, Hybrid regime

บทนำ

การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย (Democratic Transition) เป็นหัวข้อสำคัญที่ได้รับความสนใจในวงวิชาการรัฐศาสตร์ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและอำนาจภายในสังคมการเมืองที่ส่งผลต่อเสถียรภาพ ความชอบธรรม และการมีส่วนร่วมของพลเมืองในระบบการเมือง การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยของประเทศไทยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในบริบทที่ประเทศเผชิญกับวงจรรัฐประหาร การเลือกตั้งที่ไม่เสรี และการสืบทอดอำนาจของกลุ่มชนชั้นนำ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะของการ

เมืองไทยที่ยังคงอยู่ภายใต้โครงสร้างแบบอำนาจนิยมในระบบประชาธิปไตยที่ไม่สมบูรณ์ (unconsolidated democracy) (Diamond, 1999; Case, 2002)

ในบริบทดังกล่าว บทความนี้ตั้งคำถามหลักว่า “โครงสร้างและตัวแสดงทางการเมืองมีบทบาทอย่างไรในการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยของประเทศไทยในช่วงหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน?” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. วิเคราะห์ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนผ่านและการถอยกลับของประชาธิปไตยไทย
2. ศึกษาบทบาทของตัวแสดงทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง ขบวนการประชาชน และองค์กรอิสระ
3. นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาเงื่อนไขประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย แนวคิดโครงสร้างนิยม (structuralism) ซึ่งมุ่งอธิบายว่าปัจจัยทางสถาบัน เช่น รัฐธรรมนูญ กองทัพ ระบบราชการ และทุนผูกขาด มีบทบาทจำกัดการเปลี่ยนแปลงของตัวแสดงทางการเมือง (Skocpol, 1979; Althusser, 1971) และ แนวคิดปฏิสัมพันธ์นิยมระหว่างโครงสร้างและตัวแสดง (structure-agency interaction) ซึ่งเสนอว่าการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองเกิดจากการปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างข้อจำกัดของโครงสร้างกับความสามารถของตัวแสดงในการต่อรองและแทรกแซงระบบอำนาจ (Giddens, 1984; Hay, 2002) แนวคิดนี้ช่วยให้สามารถอธิบายพลวัตการเมืองไทยที่ซับซ้อนและไม่เป็นเส้นตรง (non-linear democratization) ได้อย่างครอบคลุม

วิธีการศึกษาของบทความนี้ใช้ ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ (qualitative method) โดยอาศัยการวิเคราะห์เอกสารทางประวัติศาสตร์ เอกสารทางรัฐศาสตร์ รวมถึงรายงานขององค์กรสิทธิมนุษยชนและการสังเกตการณ์การเมือง เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการของประชาธิปไตยไทยตั้งแต่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ประกอบกับการวิเคราะห์แนวคิดทางทฤษฎีจะช่วยเปิดเผยปัจจัยเชิงโครงสร้างและบทบาทของตัวแสดงในการสร้างหรือขัดขวางประชาธิปไตย

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยจำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจผ่านทั้งมุมมองทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและตัวแสดงทางการเมือง ซึ่งช่วยให้

สามารถอธิบายพลวัตของการเมืองไทยได้อย่างลึกซึ้งและเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานะที่การเปลี่ยนผ่านไม่ได้เป็นเส้นตรงและมีลักษณะถอยกลับ (democratic backsliding) อยู่เสมอ

1. ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย (Democratic Transition Theories)

แนวคิดว่าการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยเริ่มเป็นที่แพร่หลายภายหลังการล่มสลายของระบอบเผด็จการในยุโรปและลาตินอเมริกา โดย O'Donnell และ Schmitter (1986) ได้นำเสนอแนวคิดที่เน้น “บทบาทของตัวแสดง” ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มผู้นำภาครัฐ (hardliners vs. softliners) และฝ่ายต่อต้าน (moderates vs. radicals) โดยการเปลี่ยนผ่านจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความเจรจาและต่อรองทางอำนาจของกลุ่มเหล่านี้ภายใต้บริบทโครงสร้างที่มีอยู่

ในขณะที่ Linz และ Stepan (1996) ได้นำเสนอแนวคิดการสร้างความมั่นคงของประชาธิปไตย (consolidation of democracy) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การมีเพียงการเลือกตั้งไม่เพียงพอ หากแต่ต้องมีการพัฒนาในมิติของระบบนิติธรรม วัฒนธรรมประชาธิปไตย และสถาบันที่มีความเป็นอิสระและมีประสิทธิภาพ พวกเขาเสนอว่า การเปลี่ยนผ่านจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อกลุ่มตัวแสดงหลัก “ยอมรับกติกาประชาธิปไตย” เป็นแนวทางหลักในการแข่งขันอำนาจ

2. แนวคิดโครงสร้างทางการเมือง (Political Structures)

แนวคิดโครงสร้างนิยม (structuralism) ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น ระบบราชการ กองทัพ สถาบันทางการเมือง และทุนเศรษฐกิจ เป็นตัวกำหนดกรอบและข้อจำกัดของการดำเนินการทางการเมืองของตัวแสดง ตัวอย่างเช่น Skocpol (1979) เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากไม่พิจารณาถึงโครงสร้างของรัฐและชนชั้นนำเดิม

2.1 ระบบราชการ ในประเทศไทยยังคงมีลักษณะรวมศูนย์และมีอิทธิพลสูงต่อการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งทำให้การเปลี่ยนแปลงประชาธิปไตยต้องเผชิญกับแรงต้านจากระบบอำนาจเดิม

2.2 กองทัพ มีบทบาทอย่างต่อเนื่องในการเมืองไทย ผ่านการรัฐประหารและการสืบทอดอำนาจ ซึ่งแสดงถึงโครงสร้างอำนาจนอกระบบที่บั่นทอนหลักการประชาธิปไตย

2.3 สถาบันทางการเมือง โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระมักถูกออกแบบให้จำกัดอำนาจของประชาชนและผู้แทนที่มาจากการเลือกตั้ง

2.4 ทุนเศรษฐกิจ และกลุ่มทุนผูกขาดมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐและพรรคการเมือง ทำให้ระบบการเมืองมีแนวโน้มตอบสนองผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มมากกว่าผลประโยชน์สาธารณะ

3. แนวคิดตัวแสดงทางการเมือง (Political Actors)

แนวคิดที่ว่าด้วย “ตัวแสดง” (agency) เน้นบทบาทของบุคคลหรือกลุ่มที่มีความสามารถในการตัดสินใจ กระทำ หรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง ตัวแสดงสำคัญในบริบทไทย ได้แก่

3.1 พรรคการเมือง ซึ่งในประเทศไทยมักขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถพัฒนาเป็นสถาบันที่เข้มแข็ง ส่งผลให้ประชาธิปไตยขาดเสถียรภาพและกลไกตรวจสอบจากภายใน

3.2 ผู้นำทางการเมือง มีบทบาทอย่างมากในช่วงวิกฤต โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนผ่าน เช่น การเจรจาหลังเหตุการณ์รัฐประหาร หรือการจัดตั้งรัฐบาลภายใต้เงื่อนไขรัฐธรรมนูญที่ไม่เอื้อต่อประชาธิปไตย

3.3 ขบวนการภาคประชาชน เช่น พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย นปช. กปปส. และกลุ่มเยาวชนปลดแอก ซึ่งมีบทบาทในการเรียกร้องหรือคัดค้านการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทั้งในรูปแบบที่สนับสนุนประชาธิปไตยและแบบอนุรักษ์นิยม

3.4 สื่อมวลชนและโซเชียลมีเดีย เป็นตัวแสดงที่มีอิทธิพลต่อการสร้างวาทกรรมและความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะในหมู่เยาวชน

จะเห็นได้ว่า การศึกษาการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยจำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจผ่านทั้งมุมมองทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและตัวแสดงทางการเมือง ซึ่งช่วยให้สามารถอธิบายพลวัตของการเมืองไทยได้อย่างลึกซึ้งและเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะที่การเปลี่ยนผ่านไม่ได้เป็นเส้นตรงและมีลักษณะถอยกลับอยู่เสมอ ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยเริ่มเป็นที่แพร่หลายภายหลังการล่มสลายของระบอบเผด็จการ โดย O'Donnell และ Schmitter ได้เสนอแนวคิดที่เน้นบทบาทของตัวแสดงในการเจรจาระหว่างผู้นำภาครัฐและฝ่ายต่อต้าน ขณะที่ Linz และ Stepan เน้นการสร้างความมั่นคงของประชาธิปไตยผ่านการยอมรับกติกาและพัฒนาสถาบันสำคัญต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ในขณะเดียวกัน แนวคิดโครงสร้างนิยมเสนอว่าระบอบราชการ กองทัพ สถาบันทางการเมือง และทุนผูกขาดเป็นปัจจัยกำหนดข้อจำกัดของตัวแสดง เช่น ระบอบราชการไทยที่รวมศูนย์ กองทัพที่แทรกแซงทางการเมือง รัฐธรรมนูญที่จำกัดอำนาจประชาชน และทุนที่มีอิทธิพลเหนือพรรค

การเมือง ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงประชาธิปไตยมักเผชิญแรงต้านจากโครงสร้างเหล่านี้ ขณะเดียวกันแนวคิดตัวแสดงทางการเมืองเน้นความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง โดยตัวแสดงสำคัญในไทย ได้แก่ พรรคการเมืองที่ยังไม่พัฒนาเป็นสถาบันที่มั่นคง ผู้นำที่มีบทบาทสูงในช่วงวิกฤต ขบวนการภาคประชาชนที่มีทั้งแนวประชาธิปไตยและอนุรักษนิยม และสื่อมวลชนรวมถึงโซเชียลมีเดียที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความตื่นตัวและวาทกรรมทางการเมืองในสังคมไทย โดยเฉพาะในหมู่เยาวชน ทั้งนี้การทำความเข้าใจพลวัตของการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยของไทยจึงต้องวิเคราะห์ผ่านทั้งมิติของโครงสร้างที่จำกัดและตัวแสดงที่พยายามเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งตระหนักถึงการปะทะและการปรับตัวระหว่างสององค์ประกอบนี้อย่างต่อเนื่อง

พัฒนาการของประชาธิปไตยไทย: ภาพรวมเชิงประวัติศาสตร์

การเมืองไทยนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน ได้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยที่มีลักษณะไม่เป็นเส้นตรง (non-linear transition) ซึ่งเต็มไปด้วยความย้อนแย้งระหว่างความพยายามสร้างระบอบประชาธิปไตยกับการสืบทอดอำนาจของชนชั้นนำดั้งเดิม โดยเฉพาะบทบาทของกองทัพ ระบบราชการ และกลุ่มทุนผูกขาดที่ยังคงครอบงำโครงสร้างอำนาจทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง การพัฒนานี้จึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่ยังไม่สมบูรณ์ (unconsolidated democracy) ดังที่ Linz และ Stepan (1996) ได้ชี้ว่า การเปลี่ยนผ่านจะไม่สมบูรณ์หากตัวแสดงหลักในสังคมการเมืองยังไม่ยอมรับ “กติกา” ของประชาธิปไตยโดยสมัครใจ

1. การเปลี่ยนผ่านตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน

การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 นำโดยคณะราษฎร เป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐธรรมนูญในประเทศไทย โดยมีมุ่งจำกัดอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์และสร้างระบบการปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม อำนาจกลับตกอยู่ในมือของกองทัพและชนชั้นนำใหม่ที่สืบทอดบทบาทต่อจากระบอบเก่า

ตลอดระยะเวลาเกือบศตวรรษ ประเทศไทยเผชิญกับ การรัฐประหารมากกว่า 13 ครั้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของระบอบประชาธิปไตย และยังเป็นหลักฐานว่ากองทัพมีบทบาทสถาบันทางการเมืองที่ทรงพลังอย่างต่อเนื่อง (Bunbongkarn, 2002) ช่วงเวลาสั้น ๆ ที่มีรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งมักจบลงด้วยการถูกรัฐประหารหรือถูกแทรกแซงผ่านองค์กรตุลาการหรือองค์กรอิสระที่ออกแบบมาเพื่อคานอำนาจประชาชน

2. บทบาทรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และ 2560

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้รับการขนานนามว่าเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” เนื่องจากกระบวนการจัดทำที่มีการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง และเน้นการปฏิรูปโครงสร้างการเมืองเพื่อลดการรัฐประหารและการเมืองแบบอุปถัมภ์ โดยสร้างกลไกถ่วงดุล ตรวจสอบ และส่งเสริมเสถียรภาพของรัฐบาล เช่น ระบบเลือกตั้งแบบเขตเดียวเบอร์เดียว การจัดตั้งองค์กรอิสระ และการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพพลเมือง (McCargo, 2002)

อย่างไรก็ตาม หลังวิกฤตการณ์การเมืองช่วง พ.ศ. 2548–2549 รัฐธรรมนูญถูกยกเลิกจากการรัฐประหาร และนำไปสู่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2560 ซึ่งถูกวิจารณ์ว่าเป็นเครื่องมือสืบทอดอำนาจของคณะรัฐประหาร โดยใช้กลไกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้ง การกำหนดคุณสมบัตินายกรัฐมนตรีให้ไม่ต้องมาจากการเลือกตั้ง และการให้อำนาจองค์กรอิสระและศาลในการควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติและบริหาร (Connors, 2019) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการย้อนกลับของประชาธิปไตยในเชิงโครงสร้าง (structural regression)

3. การแทรกแซงของกองทัพและการรัฐประหาร

กองทัพมีบทบาทเป็นตัวแสดงสำคัญที่ขัดขวางการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง โดยอ้างเหตุผลเรื่องการรักษาความมั่นคงและการจัดระเบียบสังคมทุกครั้งที่เข้ายึดอำนาจ ตั้งแต่ปี 2475 จนถึงการรัฐประหารล่าสุดในปี 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่นำโดย พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา

การแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพไม่ได้จำกัดอยู่แค่การยึดอำนาจ แต่ยังรวมถึงการออกแบบโครงสร้างรัฐธรรมนูญ การแต่งตั้งวุฒิสภา และการใช้กลไกพิเศษเพื่อสืบทอดอำนาจในระยะยาว ซึ่งบั่นทอนหลักการประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ แม้จะยังคงมีการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ แต่ก็อยู่ภายใต้ข้อจำกัดที่รีดถอนอำนาจของประชาชน

4. การเปลี่ยนผ่านที่ไม่สมบูรณ์ (Unconsolidated Democracy)

ในภาพรวม ประเทศไทยยังคงอยู่ในสถานะ “ประชาธิปไตยที่ยังไม่สมบูรณ์” โดยปรากฏการณ์ทางการเมืองมีลักษณะของระบอบผสม (hybrid regime) ที่มีทั้งองค์ประกอบของประชาธิปไตยและอำนาจนิยมอยู่ร่วมกัน เช่น การเลือกตั้งที่เกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดทางโครงสร้าง การใช้กฎหมายควบคุมเสรีภาพการแสดงออก และการใช้อำนาจตุลาการเป็นเครื่องมือทางการเมือง (Croissant & Bünte, 2008)

แม้จะมีช่วงเวลาที่ประชาธิปไตยมีแนวโน้มพัฒนา เช่น หลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 หรือช่วงรัฐบาลพลเรือนบางชุด แต่ก็ถูกขัดขวางโดยโครงสร้างอำนาจเดิมและกลไกนอกระบบ อยู่เสมอ การเปลี่ยนผ่านจึงไม่สามารถสถาปนา “วัฒนธรรมประชาธิปไตย” ได้อย่างมั่นคงในระดับโครงสร้างและจิตสำนึกทางการเมืองของสังคม

การวิเคราะห์โครงสร้างทางการเมืองไทย

การเมืองไทยไม่อาจเข้าใจได้เพียงจากการวิเคราะห์ตัวแสดง เช่น พรรคการเมืองหรือผู้นำเท่านั้น หากแต่ต้องพิจารณาโครงสร้างเชิงลึกที่กำหนดขอบเขตและทิศทางของพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้มีลักษณะสืบทอดจากอดีตและปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ในระบอบที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบอำนาจนิยม” (authoritarian democracy) โครงสร้างสำคัญในบริบทการเมืองไทย ได้แก่ อำนาจนิยมเชิงสถาบัน โครงสร้างเศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรมการเมืองแบบอุปถัมภ์และอนุรักษนิยม

1. อำนาจนิยมเชิงสถาบัน: รัฐบาลทหาร กองทัพ และองค์กรอิสระ

รัฐบาลทหาร ของไทยมีลักษณะรวมศูนย์และมีบทบาทสูงต่อการกำหนดนโยบาย ซึ่งเป็นมรดกจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการบริหารแบบราชการสมัยใหม่ในช่วงรัชกาลที่ 5 แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่ระบอบราชการยังคงดำรงอยู่ในฐานะกลไกอำนาจที่ไม่ได้ผ่านการเลือกตั้ง และยังมีอิทธิพลต่อการควบคุมสังคมผ่านระบอบราชการรวมศูนย์ (Riggs, 1966)

กองทัพ มีบทบาทเป็นทั้งผู้รักษาความมั่นคงและเป็นผู้กำหนดทิศทางการเมือง โดยเฉพาะผ่านการรัฐประหาร ซึ่งกลายเป็น “ธรรมเนียมทางการเมือง” ของไทย การแทรกแซงของกองทัพไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการยึดอำนาจ แต่ยังรวมถึงการควบคุมการร่างรัฐธรรมนูญ การกำหนดบุคคลในตำแหน่งสำคัญ และการจัดระเบียบสังคม (Chambers, 2013)

องค์กรอิสระ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการการเลือกตั้ง และคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ถูกออกแบบมาเพื่อคานอำนาจทางการเมือง แต่ในหลายกรณีกลับทำหน้าที่สนับสนุนหรือรับรองอำนาจที่มาจากพรรคการเมืองและอำนาจนอกระบบ (Dressel, 2010) ซึ่งเป็นลักษณะของ “อำนาจนิยมแบบนิติธรรม” (rule by law)

2. โครงสร้างเศรษฐกิจการเมือง: กลุ่มทุน ความเหลื่อมล้ำ และทุนผูกขาด

กลุ่มทุน มีบทบาทอย่างมากในการเมืองไทย โดยเฉพาะหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ที่ส่งผลให้ทุนใหญ่เข้าไปมีบทบาทในพรรคการเมืองและกำหนดนโยบายสาธารณะ เช่น กลุ่มทุน

อสังหาริมทรัพย์ กลุ่มทุนโทรคมนาคม และธนาคาร ส่งผลให้การเมืองกลายเป็น “สนามของชนชั้นนำเศรษฐกิจ” มากกว่าการเป็นตัวแทนประชาชน (Phongpaichit & Baker, 2004)

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและภูมิภาค ส่งผลให้การเข้าถึงอำนาจทางการเมืองไม่เท่าเทียม เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าภาคกลาง มักถูกมองว่าเป็น “ผู้ขายเสียง” หรือ “ฐานอำนาจนิยมใหม่” ซึ่งสะท้อนถึงความล้มเหลวของระบบในการสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ทั่วถึง

อิทธิพลทุนผูกขาด ทำให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมในการแข่งขันทางธุรกิจ การจัดซื้อจัดจ้าง และนโยบายรัฐ เช่น การจัดสรรคลื่นความถี่ พลังงาน และสื่อสารมวลชน ซึ่งนำไปสู่การวิพากษ์ว่าเป็น “ทุนนิยมผูกขาดแบบพรรคพวก” (crony capitalism) (Gomez, 2009)

3. โครงสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบอุปถัมภ์และอนุรักษนิยม

วัฒนธรรมการเมืองแบบอุปถัมภ์ (patron-client system) ยังคงฝังรากลึกในสังคมไทย โดยผู้มีอำนาจใช้ทรัพยากรเพื่อแลกกับความภักดีหรือคะแนนเสียง ขณะที่ประชาชนจำนวนมากมองการเมืองผ่านสายสัมพันธ์และผลประโยชน์เฉพาะหน้า มากกว่าหลักการหรืออุดมการณ์ (Phongpaichit & Baker, 1995)

ขณะเดียวกัน แนวคิด อนุรักษนิยมแบบไทย ที่เชื่อมโยงกับชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้กับการแทรกแซงของชนชั้นนำและกองทัพ เช่น การรัฐประหารในนาม “ความสงบเรียบร้อย” หรือการจำกัดเสรีภาพเพื่อ “ปกป้องสถาบัน” กลายเป็นแนวคิดที่จำกัดพื้นที่ของประชาธิปไตยในเชิงอุดมการณ์ (Connors, 2007)

วัฒนธรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียง “ค่านิยม” หากแต่ถูกเสริมด้วยโครงสร้างสถาบัน เช่น ระบบการศึกษา สื่อ และกลไกของรัฐ ซึ่งผลิตซ้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบแนวดิ่งและความจงรักภักดีโดยปราศจากการตั้งคำถาม

การวิเคราะห์ตัวแสดงทางการเมือง

การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยไม่ได้อาศัยเพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเท่านั้น หากแต่ต้องอาศัย “ตัวแสดงทางการเมือง” (political actors) ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนหรือขัดขวางกระบวนการประชาธิปไตย โดยในบริบทการเมืองไทย ตัวแสดงทางการเมืองที่มีนัยสำคัญ ได้แก่ พรรคการเมืองและผู้นำทางการเมือง

ขบวนการภาคประชาชน และองค์กรที่มีบทบาทควบคุมอำนาจ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ และ สื่อมวลชน

1. พรรคการเมืองและผู้นำ: ความต่อเนื่องและความล้มเหลวในการสร้างสถาบันพรรค

พรรคการเมืองควรเป็นสถาบันที่รวบรวมและแปรความต้องการของประชาชนไปสู่ กระบวนการนโยบายอย่างมีระบบ อย่างไรก็ตาม พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่มักขาด ความเป็นสถาบัน (party institutionalization) และมีลักษณะ “พรรคเฉพาะกิจ” ที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อ สนับสนุนผู้นำหรือกลุ่มทุนเฉพาะกลุ่ม เช่น พรรคไทยรักไทย พรรคพลังประชารัฐ ฯลฯ ซึ่งมักมี อายุสั้นและเปลี่ยนชื่อหรือแยกตัวเมื่อเผชิญวิกฤต (Ufen, 2008)

ลักษณะเช่นนี้ทำให้พรรคการเมืองอ่อนแอ ขาดแนวทางอุดมการณ์ที่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับ “ผู้นำแบบคาริสมาทิก” (charismatic leader) และการจัดสรรผลประโยชน์ มากกว่าการ ตอบสนองต่อพลเมืองในระยะยาว ทั้งยังเปิดช่องให้ชนชั้นนำใช้พรรคเป็นเครื่องมือสืบทอด อำนาจ เช่นกรณีรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร กับนโยบายประชานิยม หรือกรณีการจัดตั้งรัฐบาลหลัง ปี 2562 ที่พรรคพลังประชารัฐใช้โครงสร้างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 เป็นฐานอำนาจ

2. ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน: พันธมิตรฯ นปช. กปปส. เยาวชนปลดแอก

ภาคประชาชนเป็นตัวแสดงที่มีพลวัตสูง โดยเฉพาะหลังวิกฤตการณ์ทางการเมืองช่วง พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา โดยปรากฏกลุ่มเคลื่อนไหวสำคัญ ได้แก่

2.1 พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) เกิดขึ้นจากความไม่พอใจต่อรัฐบาล ทักษิณ โดยมีฐานคิดอนุรักษนิยมและอิงสถาบัน ทำให้กลุ่มนี้สนับสนุนการรัฐประหารในบาง กรณี

2.2 แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) มีฐานสนับสนุนจาก ชนบทและคนชั้นล่างในภาคอีสานและเหนือ เรียกร้องประชาธิปไตยในเชิงตัวแทนและคัดค้าน อำนาจนอกระบบ

2.3 คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่ สมบูรณ์ (กปปส.) นำโดยสุเทพ เทือกสุบรรณ มีแนวทางกีดกันรัฐบาลยิ่งลักษณ์และเรียกร้อง “ปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง” ซึ่งนำไปสู่การรัฐประหาร 2557

2.4 กลุ่มเยาวชนปลดแอกและราษฎร ที่เกิดขึ้นหลังปี 2563 มีลักษณะใหม่คือเป็น ขบวนการไร้ผู้นำ ใช้โซเชียลมีเดียเป็นฐานต่อสู้ และเรียกร้องการปฏิรูปโครงสร้างรัฐ รวมถึง สถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเปิดเผย

ขบวนการเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ภาคประชาชนไทยมิใช่กลุ่มที่เป็นเนื้อเดียวกัน แต่สะท้อนความแตกต่างเชิงอุดมการณ์ วัฒนธรรมการเมือง และเครือข่ายผลประโยชน์ ซึ่งบางครั้งขัดแย้งกันเองและถูกใช้เป็นเครื่องมือของชนชั้นนำ (Walker, 2012)

3. ศาล รัฐธรรมนูญ และสื่อมวลชนในฐานะตัวแสดงทางอำนาจ

ศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระ กลายเป็น “ตัวแสดงทางการเมือง” โดยตรงในช่วงหลังรัฐประหารปี 2549 ผ่านการตัดสินคดีทางการเมือง เช่น การยุบพรรค การตัดสิทธิทางการเมือง หรือการตีความรัฐธรรมนูญ ซึ่งหลายกรณีถูกวิจารณ์ว่าเป็น “การใช้กฎหมายเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง” (lawfare) (Dressel, 2010)

สื่อมวลชน มีบทบาทสำคัญในการผลิตวาทกรรมทางการเมืองและชี้นำทัศนคติของสาธารณชน โดยเฉพาะในยุคโซเชียลมีเดียที่ข่าวปลอมและการโจมตีฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองแพร่หลาย ปรากฏการณ์ echo chamber ทำให้การเมืองไทยมีลักษณะการแบ่งขั้วรุนแรงมากขึ้น (Sinpeng, 2014)

นอกจากนี้ รัฐยังใช้อำนาจควบคุมสื่อผ่าน พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ การใช้ ม.112 และการควบคุมแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งส่งผลให้สื่อไม่สามารถทำหน้าที่ “ตรวจสอบอำนาจ” ได้อย่างอิสระ

ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและตัวแสดงในการเปลี่ยนผ่าน

การวิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยในประเทศไทยจะไม่สมบูรณ์หากไม่นำเสนอ “ความสัมพันธ์เชิงปฏิสัมพันธ์” ระหว่างโครงสร้างและตัวแสดงทางการเมือง แนวคิดของ Anthony Giddens (1984) ในเรื่อง *Structuration Theory* ชี้ให้เห็นว่า โครงสร้าง (structures) มิได้เป็นเพียงกรอบจำกัดพฤติกรรมของตัวแสดง (agents) แต่ตัวแสดงเองก็มีศักยภาพในการกระทำซ้ำ (reproduce) หรือเปลี่ยนแปลง (transform) โครงสร้าง อย่างไรก็ตาม ในบริบทการเมืองไทย พบว่าแม้จะมีความพยายามเปลี่ยนแปลงจากตัวแสดงบางกลุ่ม แต่โครงสร้างอำนาจดั้งเดิมกลับสามารถปรับตัวเพื่อควบคุม ปรับทิศทาง หรือสกัดกั้นการเปลี่ยนผ่านดังกล่าว

1. ตัวแสดงที่พยายามเปลี่ยนโครงสร้าง แต่ถูกควบคุมโดยโครงสร้างเดิม

ตัวแสดงหลายกลุ่มได้พยายามผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะผ่านพรรคการเมืองเชิงนโยบาย เช่น พรรคไทยรักไทยในช่วงทศวรรษ 2540–2550 ซึ่งใช้กลยุทธ์ประชานิยมและการกระจายอำนาจเพื่อสร้างฐานสนับสนุนจากกลุ่มชนชั้นล่างและชาวชนบท

อย่างไรก็ตาม ความพยายามดังกล่าวถูกมองว่าเป็นการทำลายโครงสร้างอำนาจดั้งเดิม ทั้งในมิติของระบบราชการ กองทัพ สถาบันกษัตริย์ และกลุ่มทุนเก่า ส่งผลให้เกิดแรงต้านอย่างรุนแรงจากฝ่ายอนุรักษ์นิยม ซึ่งนำไปสู่รัฐประหารและการ “ถอนราก” พลังทางการเมืองที่ไม่พึงประสงค์ผ่านกลไกตุลาการและองค์กรอิสระ (McCargo, 2005)

ขบวนการประชาชน เช่น กลุ่ม นปช. และเยาวชนปลดแอก ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของความพยายามเรียกร้องการปฏิรูปโครงสร้าง โดยเฉพาะในประเด็นสิทธิเสรีภาพ การปฏิรูปรัฐธรรมนูญ และการตรวจสอบสถาบันหลักของรัฐ แต่กลับถูกควบคุมผ่านกลไกความมั่นคง กฎหมายพิเศษ และกระบวนการยุติธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการ “ยึดคืนพื้นที่ทางการเมือง” โดยโครงสร้างเดิม

2. ตัวอย่างเหตุการณ์: รัฐประหาร 2549 และ 2557, การเลือกตั้ง 2562

2.1 รัฐประหาร พ.ศ. 2549 เกิดขึ้นหลังจากรัฐบาลทักษิณได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งติดต่อกันสองสมัย และมีแนวโน้มขยายฐานอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ รัฐประหารจึงเป็นการตอบโต้จากโครงสร้างอำนาจเดิมที่รู้สึกว่าถูกคุกคาม

2.2 รัฐประหาร พ.ศ. 2557 เป็นผลจากวิกฤตทางการเมืองที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างฝ่ายสนับสนุนประชาธิปไตยกับฝ่ายอนุรักษ์นิยม การเข้ายึดอำนาจของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นำไปสู่การควบคุมทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จ การกำหนดรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และการออกแบบกลไกสืบทอดอำนาจของกองทัพ

2.3 การเลือกตั้ง พ.ศ. 2562 แม้เป็นการกลับคืนสู่ระบอบเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ แต่ก็อยู่ภายใต้ข้อจำกัดอย่างรุนแรง เช่น การแต่งตั้งวุฒิสภาโดย คสช. การแทรกแซงขององค์กรอิสระ และการจำกัดสิทธิเสรีภาพของฝ่ายค้าน ซึ่งแสดงถึงลักษณะของระบอบประชาธิปไตยแบบจำกัด (restricted democracy)

3. การเมืองแบบไฮบริด (Hybrid Regime): การเลือกตั้งภายใต้ข้อจำกัด

ประเทศไทยหลังปี 2560 ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่ม “ระบอบไฮบริด” (hybrid regime) ซึ่งมีลักษณะกึ่งประชาธิปไตยกึ่งอำนาจนิยม คือมีการเลือกตั้งและสถาบันตามระบอบประชาธิปไตย แต่มีข้อจำกัดในด้านเสรีภาพ การแข่งขันที่เป็นธรรม และการตรวจสอบถ่วงดุล (Levitsky & Way, 2010) ลักษณะเด่นของระบอบไฮบริดในไทย ได้แก่

- กลไกทางกฎหมายที่ใช้ขัดขวางการดำเนินกิจกรรมของฝ่ายค้าน
- การใช้องค์กรอิสระและศาลในการคัดออกฝ่ายตรงข้าม
- การควบคุมสื่อและพื้นที่การแสดงออก

- การใช้วุฒิสภาที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งเพื่อควบคุมการจัดตั้งรัฐบาล
 สิ่งเหล่านี้ทำให้การเลือกตั้งไม่สามารถแสดงเจตจำนงของประชาชนได้อย่างแท้จริง
 และแสดงให้เห็นถึง “การเปลี่ยนผ่านที่ย้อนกลับ” (reverse transition) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่
 ขัดแย้งกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม

ข้อเสนอเชิงนโยบายและการปฏิรูป

เพื่อให้กระบวนการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยของประเทศไทยเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน
 จำเป็นต้องมีการปฏิรูปเชิงโครงสร้างที่สามารถลดอิทธิพลของอำนาจนอกระบบ เสริมสร้าง
 สถาบันทางการเมืองให้เข้มแข็ง และเปิดพื้นที่ให้พลเมืองมีส่วนร่วมในระบบการเมืองอย่าง
 แท้จริง โดยบทความนี้เสนอข้อเสนอเชิงนโยบาย 4 ประการหลัก ดังนี้

1. การลดบทบาทกองทัพในทางการเมือง

การแทรกแซงของกองทัพในการเมืองไทยตลอดศตวรรษที่ผ่านมา เป็นอุปสรรคสำคัญ
 ต่อกระบวนการประชาธิปไตย การลดบทบาทของกองทัพจึงต้องทำผ่านมาตรการทั้งในระดับ
 กฎหมายและโครงสร้าง เช่น

- แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อยกเลิกอำนาจพิเศษของกองทัพในภาวะปกติ
- ปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหมให้มีพลเรือนควบคุมอย่างแท้จริง (civilian control of the military) ตามแนวทางของ Huntington (1957)
- ปฏิรูปกระบวนการแต่งตั้งข้าราชการทหารระดับสูงให้มีความโปร่งใส
- จำกัดอำนาจของกองทัพในการจัดสรรงบประมาณและดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เช่น การจัดรายการสื่อ หรือการสนับสนุนพรรคการเมืองทางอ้อม

การลดบทบาทกองทัพในทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนผ่าน
 ประชาธิปไตยที่สำเร็จในหลายประเทศ เช่น อินโดนีเซียหลังการสิ้นสุดระบอบซูฮาร์โต
 (Mietzner, 2009)

2. การส่งเสริมความเข้มแข็งของพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงประชาชนกับรัฐ หากพรรคการเมือง
 อ่อนแอ จะเปิดโอกาสให้โครงสร้างอำนาจนอกระบบเข้ามาแทรกแซงได้ง่าย การส่งเสริมความ
 เข้มแข็งของพรรคควรดำเนินการโดย:

- ส่งเสริมการกำหนดนโยบายจากฐานสมาชิกและประชาชน แทนการผูกขาดโดยผู้นำพรรค

- ปฏิรูประบบเลือกตั้งให้สะท้อนความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง เช่น ระบบเลือกตั้งแบบสัดส่วนผสม (MMP)

- สนับสนุนการพัฒนาพรรคการเมืองระดับท้องถิ่น เพื่อสร้างฐานพรรคที่มั่นคงในระยะยาว

- เพิ่มการสนับสนุนทางการเงินแบบโปร่งใสจากรัฐ เพื่อให้พรรคไม่ต้องพึ่งพากลุ่มทุนมากเกินไป

แนวทางเหล่านี้จะช่วยให้พรรคสามารถพัฒนาเป็นสถาบันทางการเมืองที่มั่นคงและตอบสนองต่อพลเมือง มากกว่าการเป็นเครื่องมือเฉพาะกิจของชนชั้นนำ

3. การสร้างระบบตรวจสอบสมดุลขององค์กรอิสระ

องค์กรอิสระ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการการเลือกตั้ง ฯลฯ ต้องถูกปฏิรูปให้สามารถทำหน้าที่ตรวจสอบอำนาจรัฐได้อย่างอิสระและไม่ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง โดย

- ปรับกระบวนการสรรหาและแต่งตั้งให้มีความหลากหลาย โปร่งใส และมีการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

- จำกัดวาระดำรงตำแหน่งและเพิ่มกลไกการประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรเหล่านี้

- สร้างกลไกอิสระในการตรวจสอบองค์กรอิสระ เช่น สภาภาคประชาชน หรือ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคประชาสังคม

- ส่งเสริมความโปร่งใสในการทำงาน เช่น การเปิดเผยรายงาน การถ่ายทอดการพิจารณาคดีสำคัญ และการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ

การสร้างสมดุลนี้จะช่วยให้กระบวนการประชาธิปไตยมีความยุติธรรมและเชื่อถือได้มากขึ้น (Schedler, 1999)

4. การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและเยาวชนมีส่วนร่วมในการเมือง

การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยต้องมีฐานสนับสนุนจาก “วัฒนธรรมประชาธิปไตย” ที่ฝังรากลึกในภาคประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการผลักดันข้อเรียกร้องเชิงโครงสร้าง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมควรดำเนินการผ่าน:

- ปฏิรูปการศึกษาให้มีเนื้อหาด้านสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมพลเมือง

- ส่งเสริมพื้นที่การแสดงออกอย่างเสรี โดยยกเลิกกฎหมายที่จำกัดสิทธิเสรีภาพ เช่น พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ หรือการใช้มาตรา 112 และ 116 อย่างไม่สมเหตุผล

- พัฒนาช่องทางการมีส่วนร่วม เช่น e-democracy, สภาเยาวชน, หรือการทำประชาคมระดับท้องถิ่น

- สนับสนุนภาคประชาสังคมและขบวนการเคลื่อนไหวอย่างสันติ ให้สามารถมีบทบาทในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

การเปิดพื้นที่ให้พลเมือง โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เป็นเงื่อนไขสำคัญของ “ประชาธิปไตยที่มีชีวิต” (living democracy) ตามแนวคิดของ Dahl (1989) ที่เน้นการมีส่วนร่วมมากกว่าการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว

สรุป

บทความนี้ได้วิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยของประเทศไทยโดยอาศัยกรอบแนวคิดเชิงโครงสร้าง (structures) และตัวแสดง (agents) เพื่อชี้ให้เห็นถึงพลวัต ความซับซ้อน และข้อจำกัดในการพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยที่ยั่งยืน โดยเริ่มจากการนำเสนอความสำคัญของการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนผ่าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของสถาบันการเมือง สิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชน อันเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย

ในเชิงทฤษฎี บทความอธิบายผ่านแนวคิดของ O'Donnell & Schmitter (1986) ที่เน้นบทบาทของตัวแสดงในการเจรจาและต่อรองระหว่างระบอบเดิมกับระบอบใหม่ และแนวคิดของ Linz & Stepan (1996) ที่ชี้ถึงเงื่อนไขของการสร้างประชาธิปไตยที่มั่นคง โดยอิงกับปัจจัยเชิงสถาบัน โครงสร้างอำนาจ และวัฒนธรรมทางการเมือง

การเมืองไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการเปลี่ยนผ่านที่ไม่สมบูรณ์ (unconsolidated democracy) ซึ่งมีการผลัดเปลี่ยนระหว่างประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งกับการแทรกแซงของกองทัพและอำนาจนอกระบบ โดยเฉพาะผ่านรัฐประหาร รัฐธรรมนูญที่จำกัดเสรีภาพ และการออกแบบกลไกที่เอื้อต่อการสืบทอดอำนาจของชนชั้นนำ

ในด้านโครงสร้าง บทความชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของรัฐธรรมนูญ กองทัพ องค์กรอิสระ และกลุ่มทุนที่มีบทบาทควบคุมและกำหนดทิศทางการเมือง ผ่านโครงสร้างอำนาจนิยมเชิงสถาบัน และโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนผูกขาด ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมการเมืองแบบอุปถัมภ์และอนุรักษนิยมก็ยังคงฝังรากลึกและเป็นอุปสรรคต่อการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย

ในด้านตัวแสดง พบว่าพรรคการเมืองยังอ่อนแอ ขาดความเป็นสถาบัน และขึ้นกับผู้นำเฉพาะกลุ่ม ขบวนการภาคประชาชนแม้จะมีพลวัต แต่กลับถูกจำกัดโดยโครงสร้างอำนาจและกฎหมายที่กดทับ ส่วนองค์กรตุลาการและสื่อมวลชนก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในบางช่วงเวลา

ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับตัวแสดงในบริบทไทยจึงเป็นลักษณะของการต่อรองที่ไม่เท่าเทียม ตัวแสดงที่พยายามเปลี่ยนแปลงมักเผชิญกับข้อจำกัดจากโครงสร้างเดิม ส่งผลให้เกิด “การเมืองแบบไฮบริด” ซึ่งมีการเลือกตั้งแต่จำกัดเสรีภาพ และไร้การถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพ

ท้ายที่สุด บทความได้นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยที่ยั่งยืน ได้แก่ การลดบทบาทกองทัพในทางการเมือง การเสริมสร้างพรรคการเมืองให้เข้มแข็ง การปฏิรูปองค์กรอิสระให้เป็นกลาง และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชน โดยเฉพาะเยาวชน มีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- Althusser, L. (1971). *Ideology and Ideological State Apparatuses*. In *Lenin and Philosophy and Other Essays*. London: New Left Books.
- Bunbongkarn, S. (2002). *The Military and Democracy in Thailand*. In R. H. Taylor (Ed.), *The Politics of Transition in Southeast Asia* (pp. 54–72). London: Routledge.
- Case, W. (2002). *Politics in Southeast Asia: Democracy or Less*. Richmond: Curzon.
- Chambers, P. (2013). Military ‘Shadows’ in Thailand since the 2006 Coup. *Asian Affairs: An American Review*, 40(2), 67–82.
- Connors, M. K. (2007). *Democracy and National Identity in Thailand*. Copenhagen: NIAS Press.
- _____. (2019). *Thailand’s Emergency State: Martial Law and the Politics of Public Order*. Singapore: ISEAS.
- Croissant, A., & Bunte, M. (2008). The Crisis of Democracy in Southeast Asia. *Taiwan Journal of Democracy*, 4(1), 1–22.

- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- Diamond, L. (1999). *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Dressel, B. (2010). Judicialization of Politics or Politicization of the Judiciary? Considerations from Recent Events in Thailand. *The Pacific Review*, 23(5), 671–691.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gomez, E. T. (2009). The Rise and Fall of Crony Capitalism: The Malaysian Case. In E. T. Gomez & Jomo K. S. (Eds.), *Malaysia's Political Economy: Politics, Patronage and Profits*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hay, C. (2002). *Political Analysis: A Critical Introduction*. Basingstoke: Palgrave.
- Huntington, S. P. (1957). *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge: Harvard University Press.
- Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. New York: Cambridge University Press.
- Linz, J. J., & Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Marshall, M. G., & Gurr, T. R. (2020). *Polity IV Country Report 2020: Thailand*. Center for Systemic Peace.
- McCargo, D. (2002). *Politics and the Press in Thailand: Media Machinations*. London: Routledge.
- _____. (2005). Network Monarchy and Legitimacy Crises in Thailand. *The Pacific Review*, 18(4), 499–519.

- Mietzner, M. (2009). *Military Politics, Islam, and the State in Indonesia: From Turbulent Transition to Democratic Consolidation*. Singapore: ISEAS.
- O'Donnell, G., & Schmitter, P. C. (1986). *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Phongpaichit, P., & Baker, C. (1995). *Thailand: Economy and Politics*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- _____. (2004). *Thaksin: The Business of Politics in Thailand*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Riggs, F. W. (1966). *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity*. Honolulu: East-West Center Press.
- Schedler, A. (1999). The Logic of Electoral Authoritarianism. In *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*. Boulder: Lynne Rienner.
- Sinpeng, A. (2014). Digital Media, Political Polarization and Authoritarian Resilience in Thailand. *Contemporary Southeast Asia*, 36(3), 364–387.
- Skocpol, T. (1979). *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Slater, D. (2010). *Ordering Power: Contentious Politics and Authoritarian Leviathans in Southeast Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ufen, A. (2008). Political Party and Party System Institutionalization in Southeast Asia: Lessons for Democratic Consolidation in Indonesia, the Philippines and Thailand. *The Pacific Review*, 21(3), 327–350.
- Walker, A. (2012). *Thailand's Political Peasants: Power in the Modern Rural Economy*. Madison: University of Wisconsin Press.